

**Pracovní
migrační a
systémy
sociálního
zabezpečení:**

Polsko

Bartłomiej Walczak

Bartłomiej Walczak

@

O autorovi: Dr. Bartłomiej Walczak je sociolog a kulturní antropolog. Vyučuje v Varšavě na Koleji resocializační pedagogiky a na Institutu pro aplikované sociální vědy na Varšavské univerzitě.

Tato publikace je jedním z výsledků projektu Multikulturního centra Praha Flexi-In-Security. Projekt Flexi-In-Security získal podporu programu Evropského společenství pro zaměstnanost a sociální solidaritu – PROGRESS (2007–2013). Jde o program v gesci Generálního ředitelství Evropské komise pro zaměstnanost, sociální věci a sociální začleňování (dříve GR pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti, pozn. překl.) a byl zřízen, aby finančně podporoval zavádění cílů Evropské unie v oblasti zaměstnanosti a sociálních věcí, tak jak jsou ustaveny v Sociální agendě. Tím má v těchto oblastech přispět k dosažení cílů Lisabonské strategie. Celkem sedmiletý program je zaměřený na všechny aktéry, kteří mohou pomoci při formování vhodné a efektivní politiky týkající se pracovněprávních a sociálněprávních předpisů a vztahů v dvaceti sedmi zemích EU, ESVO/EHP a kandidátských i potenciálních kandidátských státech EU.

Cílem programu PROGRESS je posílit přínos EU k podpoře angažovanosti členských zemí.

PROGRESS bude nápomocný v:

- poskytování analýz a konzultací v oblastech, jimž se PROGRESS věnuje;
- monitorování a podávání zpráv o implementaci právních předpisů a politiky EU v oblastech, jimiž se PROGRESS zabývá;
- podpoře přenášení politik, zkušeností a vzájemné pomoci mezi členskými státy s ohledem na cíle a priority EU; a
- předávání pohledů zúčastněných subjektů a společnosti jako celku.

Informace obsažené v této publikaci nutně neodrážejí postoj nebo názor Evropské komise.

Hlavní sponzoři:

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

O zprávě: *Ačkoli se Polsko z hlediska migrace většinou považuje za vysílající zemi, je přitažlivé i pro určité skupiny imigrantů. V tomto článku se zaměřím především na oblast emigrace, ale zabývat se budu i migrací do Polska. A protože se v tomto přehledu situace soustředím především na migraci ekonomickou, nebudeme se zde věnovat polské diaspoře v zemích východní Evropy a bývalého Sovětského svazu.*

Stručné dějiny polské migrace

Dějiny migrace polských občanů jsou úzce svázány s dějinami polské státnosti a ekonomickými proměnami ve střední a východní Evropě. Největší známá vlna emigrace souvisela s dynamickým rozvojem průmyslu v Německu a politickým útlakem na třech polských územích* mezi lety 1870 a 1914. Odhaduje se, že v tomto období Polsko trvale opustilo 3,5 milionu Poláků (což představovalo 10 % polského obyvatelstva žijícího na třech zmíněných státních celcích) a míra dočasné migrace dosáhla deseti milionů lidí. Koncem devatenáctého století se Poláci nestěhovali pouze do evropských zemí, nýbrž i za Atlantický oceán, především do USA, Kanady a později i do Brazílie (Wrzesiński, 2006, s. 162).

Úroveň ekonomicky motivované migrace zůstávala vysoká i v meziválečném období, kdy emigrovalo okolo 2,2 milionu polských státních příslušníků (Wrzesiński, 2006, s. 166–167). V letech 1948–1989 byla naopak minimální imigrace cizích státních příslušníků. Zato v poválečném období (1945–1948) se do Polska přistěhovalo zhruba 1,5 milionu lidí, jednalo se ovšem především o polské občany. Toto číslo lze srovnávat s 4,2 miliony návratů v letech 1919 a 1922, tedy po první světové válce a obnovení polské státnosti.

Po roce 1948 počet migrantů nepřesahoval dva až tři tisíce ročně (Okólski, 2010, s. 25). V tomto počtu jsou zahrnuti manželé a manželky polských státních občanů pracujících či studujících v zahraničí a zahraniční studenti (především ze Sovětského svazu, Bulharska nebo Vietnamu). Existuje ovšem i několik výjimek. Tou nejpozoruhodnější je příjezd více než třinácti tisíc řeckých komunistů na konci čtyřicátých let. Mnoho z nich se po roce 1974 vrátilo do Řecka, ale někteří se začlenili do polské společnosti.

Emigrace z Polska se po druhé světové válce objevovala jen zřídka. Takzvané „Velké uzavření“, jež provázelo přeměnu Polska na totalitu, drasticky snížilo míru emigrace polských občanů. Oddělení pasů bývalého Ministerstva veřejné bezpečnosti (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego) zaregistrovalo v roce 1954 devět tisíc tři sta šedesát cest do zahraničí, přičemž mezi nimi bylo pouze 1980 cest do kapitalistických zemí. Do konce „Velkého uzavření“ v roce 1954, dosáhl celkový počet zahraničních cest 22 000. Počet lidí, kteří ve stejném období získali povolení k dočasné migraci, byl ještě nižší. V roce 1954 legálně emigrovalo 1681 osob, přičemž do západních zemí jich odešlo pouze padesát dva (Stola, 2001, s. 65–66).

Situace se změnila po konci Stalinovy éry, což bylo patrné od roku 1955 dál: počet cest do zahraničí

---

* Polské území bylo až do osvobození v roce 1918 rozdělené mezi Rusko, Německo a bývalé Rakousko-Uhersko.

tehdy dosáhl 33 430. Uvolnění vízové politiky v SSSR vyústilo v nárůst počtu krátkodobých cest z Polska do zemí Sovětského svazu. Zpočátku se jednalo především o návštěvy mezi příbuznými – v Polsku žilo přes milion lidí přesídlených po anexi východní části Polska po druhé světové válce a tito lidé dříve neměli žádnou příležitost k návštěvě příbuzných žijících nyní v SSSR. Brzy ovšem došlo i na cesty motivované ekonomicky. Rozdíly v cenách zboží v Polsku a v SSSR a rozdílné měny zajistily krátkodobým migrantům mimořádnou výnosnost ilegálního mezinárodního obchodu malého rozsahu. Počet migrantů v roce 1956 přesáhl 60 000 (Stola, 2001).

Pozornost si zaslouží i to, že před rokem 1968 odešlo (nebo bylo donuceno odejít) významné množství etnických Židů s polským občanstvím. Počet polských Židů tak z poválečných 300 000 klesl na současných 1200.

V šedesátých letech se zrodil nový fenomén nazývaný „turistický obchod“. Jelikož nebylo možné získat oficiální povolení k práci v zahraničí nebo obchodování s ním, vymysleli polští občané propracované strategie, jak přelstít celníky. V podstatě šlo o maloobchod, tedy obchodování v malém rozsahu, které stálo na umělém, centrálně určeném směnném kurzu a na dostupnosti či nedostatku požadovaného zboží v sousedních zemích. Celníci a obchodníci pak spolu až do zániku Polské lidové republiky zuřivě soupeřili.

Další kolo vystěhovalství ze země přišlo s nástupem hnutí „Solidarita“ (na začátku 80. let). Během prvních tří let po zavedení stanného práva ze země odešlo okolo 130 000 polských občanů a celkový rozsah trvalé migrace v osmdesátých letech se odhaduje na 1,3 milionu osob (přes 3 % populace). Míra krátkodobé migrace v tomto období pravděpodobně byla třikrát vyšší, přičemž význam dočasné ekonomické migrace vzrostl po roce 1989, kdy lidé získali právo cestovat (Grabowska-Lusińska & Okólski, 2009). Počet dočasných migrantů (nepočítáme jednodenní návštěvy sousedních zemí) se odhaduje na 3 miliony ročně a dá se říci, že se z dřívějšího maloobchodního podnikání stalo zaměstnání v zahraničí (Okólski, 2001).

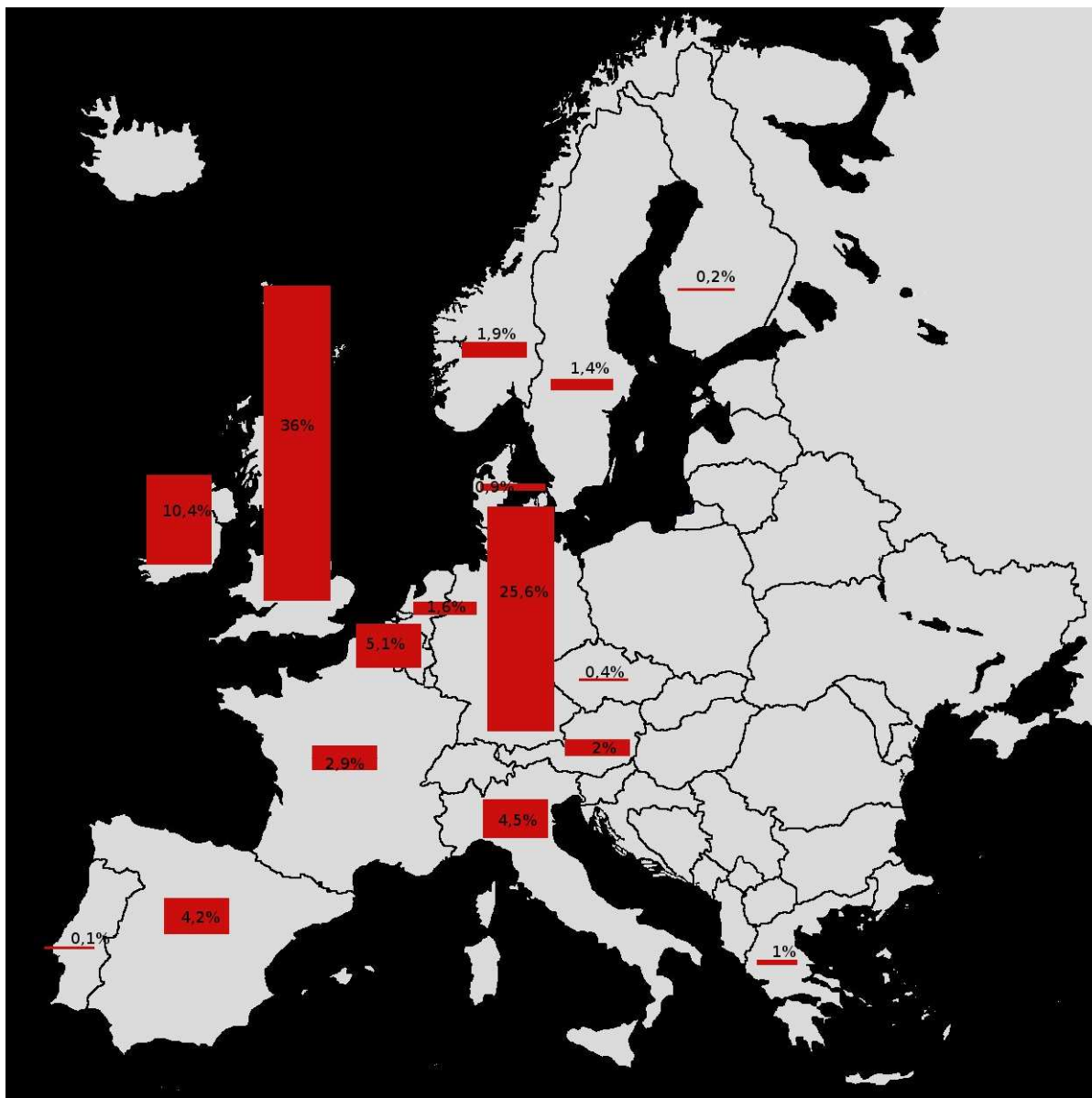
Povaha migračních toků se proměnila po prvním květnu 2004; vstupem do EU se otevřel přístup na několik vnějších pracovních trhů: ve Spojeném království, v Irsku a ve Švédsku. O dva roky později se přidalo Španělsko, Portugalsko, Řecko a Finsko. Italský pracovní trh se Polákům otevřel od července 2006 a nizozemský od května 2007.

A co se změnilo? Německo – tradičně preferovanou destinaci polských migrantů (před vstupem Polska do EU přitáhlo 38 % celkového počtu migrantů, po prvním květnu 2004 20 %*) – předstihla Velká Británie, která před přistoupením Polska do EU lákala jen 8 % polských migrantů, po vstupu potom 38 %. Před prvním květnem byly třetí nejpopulárnější cílovou zemí Spojené státy (14 % / 6 %), ale po vstupu je předstihlo Irsko (1 % / 10 %). Je zajímavé, že Irsko, pro něž se dříve rozhodovalo méně než jedno procento migrantů, jich po prvním květnu 2004 přilákalo desetkrát tolik. Obsazení čtvrté nejoblíbenější destinace se nezměnilo, zůstala jí Itálie, ovšem v důsledku pozdějšího otevření pracovního trhu polským zaměstnancům její podíl na polské migraci klesl z 11 % na 8 %.

---

* Všechny odhady vycházejí z Databáze ekonomické aktivity obyvatelstva (BAEL), viz: (Grabowska-Lusińska & Okólski, 2008).

Cílové země mimo EU zahrnují několik evropských nečlenů Unie (především Norsko) a USA (6 %). Mimorevropské země (s výjimkou USA) obecně lákají méně než 1 % polských migrantů (Grabowska-Lusińska & Okólski, 2008, s. 71–74).

Obrázek 1: Vybrané cílové země v roce 2007, znázorněn je podíl na celkové migraci. Zdroj: GUS (Polský statistický úřad), 2008

Je však třeba říci, že k poslední vlně migrace ještě nejsou k dispozici spolehlivá data. Za prvé mohou číselné údaje být zavádějící, protože řada migrantů po prvním květnu 2004 pouze zlegalizovala svůj předchozí status přistěhovalce v neregulérním postavení. V UK to například může být až 40 % polských zaměstnanců registrovaných přes systém registrace pracovníků (Work Registration System, 2005). Za druhé se pak obvykle do migračních statistik nezapočítávají pobyty kratší než dva měsíce (Kłos, 2006, s. 2).

Zpráva Evropského střediska pro občanskou akci (ECAS), podložená statistikou z přijímajících zemí (která zahrnuje i sezónní pracovníky), odhaduje, že v roce 2006 mohlo být v zahraničí 1,2

milionu Poláků. (Straser, 2006). Polský statistický úřad (GUS), který používá data ze sčítání lidu z r. 2002 a Databázi ekonomické aktivity obyvatelstva (BAEL), publikoval odhady, že 1,95 milionu polských občanů odešlo do zahraničí na dobu přesahující dva měsíce (jde o odhady k začátku roku 2007). Podobná čísla udává v roce 2008 i Centrum pro výzkum veřejného mínění (CBOS, 2008), z čehož lze vyvodit, že téměř každý desátý polský občan v produktivním věku byl dočasně v zahraničí. Když započítáme návraty, činí celkový odliv obyvatelstva ve věku nad 15 let 3,3 % obyvatel (GUS, 2008b; Grabowska-Lusińska & Okólski, 2008, s. 46).

Izabela Grabowska-Lusińska a Marek Okólski podle databáze BAEL odhadují, že skutečná míra emigrace mezi prvním květnem 2004 a jedenáctým prosincem 2006 činila 1,1 milionu osob.

Dynamika polské migrace je zvlášť dobře patrná na příkladu Velké Británie, v níž polští migranti utvořili největší skupinu přistěhovalců a předešli i Iry a Indý. V roce 2002 v UK po dobu delší než šest měsíců žilo zhruba 24 000 Poláků. V roce 2006 to bylo 209 000, v roce 2007 potom 406 000. Systém registrace pracovníků ve Velké Británii mezi lety 2004 a 2008 evidoval 550 000 zaměstnanců z Polska (Grabowska-Lusińska & Okólski, 2009).

Za zmínku rovněž stojí, že nárůst migrace po prvním květnu 2004 nesouvisí pouze s ekonomickou aktivitou, ale i se vzděláváním. Odstranění administrativních překážek pro pracovníky a studenty mělo na míru migrace zřetelný dopad. Současně také způsobilo nárůst průměrné délky pobytu v cizí zemi. To, že je možné jednoduše překračovat hranice a že cíle jež si polští migranti v současnosti vybírají, jsou geograficky blíže než například USA, zvyšuje četnost migračních pohybů, ale zároveň to zkracuje dobu pobytu. K tomuto procesu přispěl i vzestup nízkonákladových leteckých přepravců.

Situaci dále ovlivňuje změna správních ustanovení a vývoj světové ekonomiky. Sčítání lidu v UK například ukázalo pokles v počtu příchozích migrantů od roku 2008 a pomalý nárůst od podzimu 2009 (Office for national Statistics, 2010), což jednoznačně souvisí se světovou ekonomickou krizí v roce 2008 a pomalým zotavováním z recese.

Je ovšem na místě poznamenat, že krize z roku 2008 nevedla k nárůstu počtu návratů, nýbrž odradila potenciální migranty. Při bližším pohledu na dějiny evropských hospodářských recesí je ale zjevné, že to není nic neobvyklého. Ekonomické krize sice lidi odrazují od migrace, ale nepřesvědčují je k návratu. Zdá se, že většina migrantů raději vyčkává na konec krize v zahraničí – když jsou jí zasaženy i domácí trhy, má taková strategie své opodstatnění.

Situace polských pracovníků v zemích EU

Analýzu situace polských zaměstnanců v zemích původní evropské patnáctky je možné provést na třech rovinách: ekonomické, společenské a právní, nicméně mezi všemi těmito oblastmi samozřejmě existuje nespočet vazeb.

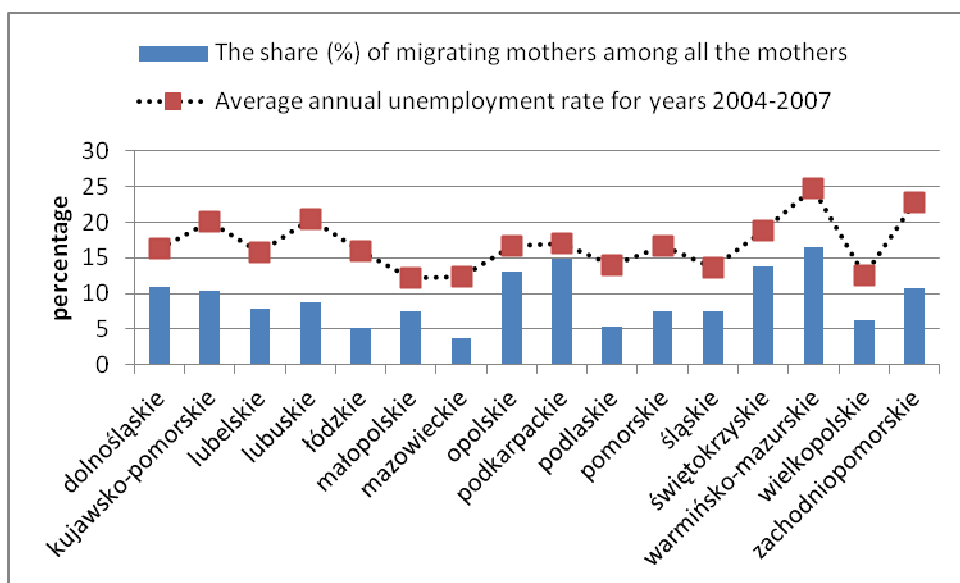
Společenské a ekonomické aspekty

Na ekonomické rovině se k situaci migrantů často přistupuje v kontextu duální teorie pracovního trhu. Ta říká, že přijímající země vytvářejí pracovní trhy, které jsou paralelní s těmi ve vysílajících

zemích. Takové paralelní trhy se soustředí na pracovní místa, která nejsou lákavá pro místní pracovníky – nejsou dobře placená ani prestižní. Pozici migrantů na pracovním trhu tedy už od samého počátku provází nerovnost a práce v paralelním trhu často vede k nedostatečnému využívání migrantových dovedností nebo vzdělání.

Několik odvětví je na paralelním trhu zastoupeno zvláště silně. Jedná se mimo jiné o celou škálu nekvalifikovaných manuálních prací vykonávaných především v hotelech a ve stravovacích zařízeních. I práce v domácnostech a pečovatelských službách je v odborné literatuře hojně popisována jako typické pracovní zařazení migrantek (Ehrenreich & Hochschild, 2002; Lutz & Palenga-Möllnbeck, 2009; Parreñas R. S., 2000; Parreñas R. S., 2008; Parreñas S. R., 2005; Parreñas S. R., 2001; Świąćkowska, 2009). Tento fenomén lze také pokládat za příklad sociální nerovnosti.

Migrantky se nepotýkají pouze s břemenem, které přináší status přistěhovalce (s dokumenty, nebo bez nich), ale také s nerovností pohlaví. „Když se ženy rozhodují nebo když plánují migrační strategie, musí mimo jiné zvážit riziko obtížného hledání práce, možnost, že za odvedenou práci nedostanou zapláceno, hrozbu vyhoštění, a pokud je jejich status nebo práce ilegální – jako třeba v případě prostituce a sexbyznysu obecně – i riziko zneužívání ze strany zaměstnavatelů“ (Korys, 2009).

Obrázek 2: Míra nezaměstnanosti a procento migrujících matek. Zdroj: vlastní výzkum, GUS*

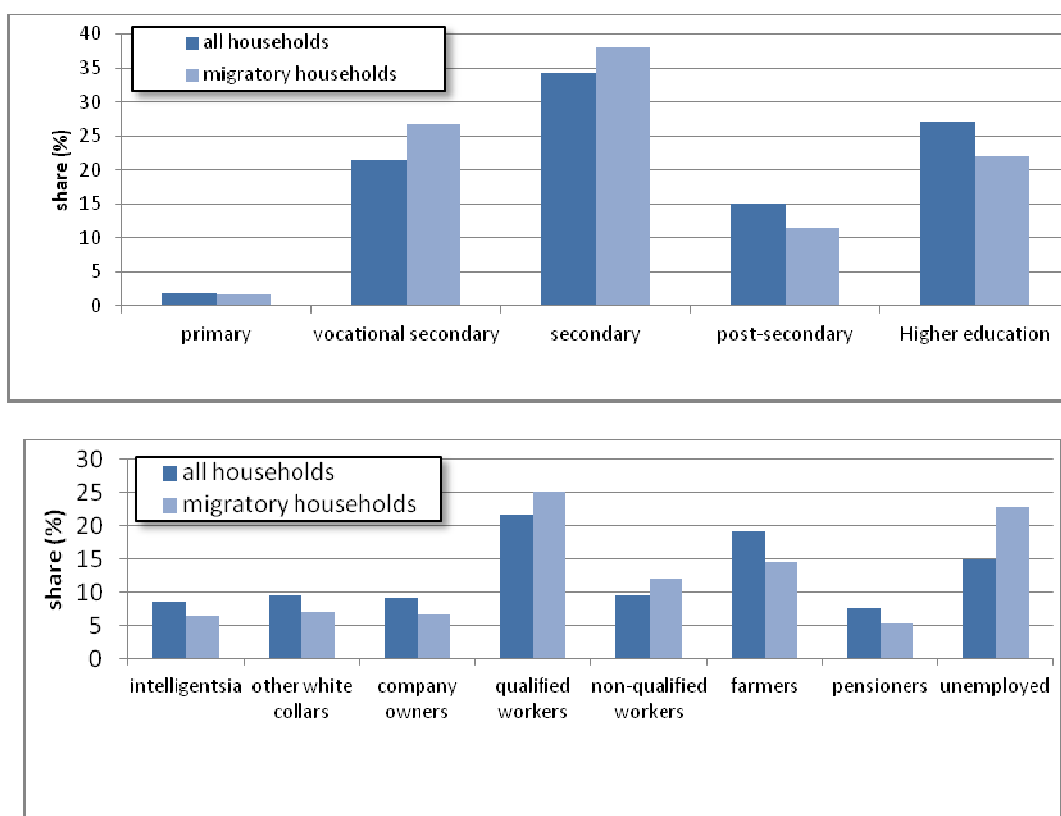
V literatuře nalézáme řadu dokladů toho, že migrantky sehrávají klíčovou roli v uspokojování potřeb zemí světového Severu v oblastech práce v domácnosti, pečovatelských službách a sexuálního průmyslu (Ehrenreich & Hochschild, 2002), což vedlo k nárůstu podílu žen na celkové migraci. Když bereme v úvahu všechny věkové kategorie, je mezi migranty více žen než mužů především

* Legenda obrázku: Podíl (%) migrujících matek vůči všem matkám; Průměrná roční míra nezaměstnanosti v letech 2004–2007

s ohledem na migraci dlouhodobou (Slany, 2006, s. 330). Typickým příkladem takové situace je migrace matek.

Existuje těsná korelace mezi situací na určitém místním pracovním trhu a migrací matek. Pearsonův korelační koeficient, který měří korelaci mezi procentem matek migrujících v jednotlivých regionech a průměrnou mírou nezaměstnanosti v dané oblasti, je statisticky významný ($p < 0,05$) a silný ($R = 0,77$). Mezi regiony s nejvyšším procentem migrujících rodičů patří ty, ve kterých je nejhorší ekonomická situace, a / nebo ty s nejvíce rozvinutými migračními toky (například region Opolszczyzna).

Když se podíváme na migrační toky pracovníků, kteří jsou rodiči, vyjeví se sociální nerovnosti obzvláště zřetelně. Ukazuje na ně především nadměrné zastoupení lidí s nižším dosaženým vzděláním a pracovních pozic s nižšími mzdami a horším společenským statutem.

Graf 1: Nejvyšší dosažené vzdělání a nejvyšší míra zaměstnanosti v rámci domácnosti. Zdroj: Walczak, 2010*

Při pohledu na migraci jako celek však její struktura vypadá trochu jinak. Nadměrně se na migraci podílejí mladí vzdělaní lidé. Podle zprávy CBOS vydané v roce 2008 si migraci zvolilo téměř 20 %

* Legenda grafů: Veškeré domácnosti, migrační domácnosti; Vzdělání: základní, výuční list, SŠ, nástavba po SŠ a VOŠ, VŠ; Dolní osa druhého grafu: inteligence, další bílé límečky, majitelé firem (podnikatelé), kvalifikovaní pracovníci, nekvalifikovaní pracovníci, zemědělci, důchodci, nezaměstnaní

lidí, kteří dosáhli nejvyšší úrovně vzdělání (CBOS, 2008). Je ovšem potřeba dodat, že nárůst migrace mezi vzdělanými lidmi je svázán s vysokým podílem čerstvých absolventů vysokých škol, kteří se potýkají s vyšší mírou nezaměstnanosti než jiné věkové skupiny v této populaci.

Dá se tedy říci, že migrace posiluje již existující sociální a ekonomické nerovnosti. Původní špatné sociální postavení migrantů se navíc opětovně stává realitou i v přijímajících zemích, přičemž jim současně hrozí i nutnost vypořádávat se s dalšími dimenzemi nerovnosti, např. s nerovností pohlaví.

Právní aspekty

Obecně vzato mají polští pracovníci v zemích EU stejná práva jako pracovníci z jiných členských zemí EU nebo místní obyvatelé. Tento problém je ovšem složitější kvůli nadnárodním, evropským a národním předpisům, které se navzájem překrývají. Podrobněji se podíváme na právní situaci ve Velké Británii.

Existují dva typy statusu, které může pracovník mít: „zaměstnanec“, nebo „nezávislý živnostník“; status současně určuje i jeho práva. Někteří migranti, kteří jsou zaměstnání pracovními agenturami, jsou primárně odpovědní agentuře a ne svému skutečnému zaměstnavateli. Započetím pracovního poměru vznikají pracovníkům různé nároky či práva, například na minimální mzdu, ochranu před diskriminací, právo na ochranu zdraví a zajištění bezpečnosti práce. To vše a omezení týkající se pracovní doby je shodné pro všechny zaměstnance. Po určité době může zaměstnanec získat další nároky, například na více dnů dovolené. Pracovníci zaměstnaní prostřednictvím pracovní agentury potom mají dodatečná práva: agentura si nesmí účtovat poplatky za nalezení práce a nesmí zadržovat pracovníkův plat. Zaměstnanec agentury má právo na písemnou smlouvu, ve které je mimo jiné uvedena výpovědní lhůta, plat, délka dovolené a povinnosti zaměstnavatele v oblasti zdraví a bezpečnosti práce. Smlouvu zaměstnanec musí mít k dispozici ještě před podpisem.

Problémy se zaměstnáním se dají rozdělit do několika oblastí. Za prvé se jedná o otázky dodržování bezpečnostních a hygienických předpisů na pracovišti. Novináři a výzkumníci popisují příklady nedostatečného zaškolení, nesprávného odhadu pracovníkovy kvalifikace, nadměrné pracovní doby atd. V důsledku takových porušení pracovněprávních předpisů může dojít až k průmyslovým nehodám (Carby-Hall, 2008).

Joseph Carby-Hall popisuje příklady vykořisťování, nucení zaměstnanců k životu v bytech či domech špatné kvality a dokonce i zotročování. Takových případů není mnoho, ale čas od času se v tisku objeví. Vyskytly se zprávy o polských migrantech nucených k otrocké práci v UK, Holandsku, Itálii a Španělsku. Tyto případy se většinou dějí, když zaměstnanec dosáhl jen nízkého vzdělání a nezná místní jazyk. Jako rozumné doporučení vysílajícím zemím se proto jeví zaměřit se na informování pracovníků v oblasti jejich práv a základní znalost jazyka a kultury přijímající země (Carby-Hall, 2008).

Institucionální zázemí migrantů

Množství lidí emigrujících z Polska bylo jedním z hlavních témat polské parlamentní volební

kampaně v roce 2007. Vláda ve stejném roce vytvořila mezirezortní skupinu pro záležitosti migrace (Międzyresortowy Zespół do spraw Migracji), mezi jejíž úkoly patří mimo jiné koordinace cílů a aktivit zaměřených na migranty v rámci různých ministerstev a státní správy. Skupinu vede ministerstvo vnitra a státní správy (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji) a jejími členy jsou vysoce postavení zástupci ostatních ministerstev.

Polský premiér Donald Tusk během své návštěvy Londýna v roce 2008 představil program „Máš plán na návrat?“ („Masz Plan na powrót?“). V rámci tohoto programu vyšla publikace s názvem „Návratník – Příručka pro zvládnutí návratu“ (*Powrotnik* Nawigacja dla powracających*). Brožura zahrnuje informace o právní a formální stránce návratu ze zahraničí. Důležitější ovšem bylo zřízení webové stránky powroty.gov.pl. Ta obsahuje aktuální informace o řadě aspektů návratu z migračních pobytů s přihlédnutím ke specifikům jednotlivých zemí.

Obrázek 3: Logo polského vládního programu pro vracející se migranty, zdroj: <http://www.powroty.gov.pl/powrotnik>

Také byla zavedena rozličná právní podpora včetně odpuštění daní polským zaměstnancům pracujícím v zahraničí a vycházení vstříc sňatkům mezi lidmi rozdílné národnosti. Publikace na pomoc případným navrátilcům z emigrace v Polsku mají dlouhou tradici. Už v roce 1933 publikovala Organizační rada pro zahraniční záležitosti (Rada Organizacyjna Pokazów z Zagranicy) tiskovinu s tímto názvem: „Příručka pro re-emigranty. Návod pro ty, kdo se chystají k návratu do Polska“ („Informator dla reemigrantów. Poradnik dla tych, którzy myślą o powrocie do Polski“; Slany, 2010).

Snahu o zvýšení počtu návratů z emigrace projevovaly i místní radnice. V roce 2009 zahájilo dvanáct velkých měst (Szczecin, Poznań, Katowice, Bydgoszcz, Warszawa, Lublin, Białystok, Rzeszów, Kraków, Wrocław, Gdaňsk a Łódź) program *12 měst. Vracíte se, ale kam?* („12 Miast – Wracać? Ale dokąd?“). Jednalo se o program převážně informačního charakteru, jehož cílem bylo podněcovat návraty, ale kvůli recesi byl přerušen (Iglicka, 2010).

Jak naznačuje Krystyna Slany, klíčovou roli v řešení problémů migrantů mohou hrát nadnárodní a mnohonárodnostní podpůrné skupiny, které jsou podobně jako ženské organizace schopné spolupracovat s politiky a se státem. Spolupráce mezi Mezinárodní organizací pro migraci a Evropským parlamentem, Evropským hospodářským a sociálním výborem a iniciativami INTEGRA a EQUAL představuje dobrý příklad.

---

* Slovo „Powrotnik“ („Návratník“) je neologismus, který sestává ze dvou slov: „powroty“ – návrat a „poradnik“ nebo „przewodnik“ – příručka.

Dále existuje několik nevládních organizací, jako Evropská síť migrantů pracujících v domácnostech (RESPECT je zkratka složená ze slov „rights, equality, solidarity, power, Europe, cooperation, today“), Globální aliance proti obchodu se ženami (GAATW), Mezinárodní hnutí proti všem formám diskriminace a rasismu (International Movement Against all Forms of Discrimination and Racism), Koalice za cestu ke svobodě pracovních migrantů (Immigrant Workers Freedom Ride Coalition), Spravedlnost pro zahraniční pracovníky v domácnostech (Justice for Overseas Domestic Workers) (Slany, 2006, s. 340–341).

Zdá se, že k úspěchu mají nakročeno instituce založené přímo migranty. Z bližšího pohledu na názory migrantů na politiku polské vlády vyplývá, že jsou většinou negativní (Iglička, 2010). Vypadá to, že polská vláda ani jednotlivé radnice v oblastech, ze kterých migranti odcházejí, nebyly úspěšné ve vytváření podpůrných institucí nebo programů. Nejviditelnější příklad této skutečnosti souvisí s vícenárodnostními rodinami a migrací rodičů. Ačkoli pro ně ministerstvo sociálních věcí vytvořilo zvláštní komisi, nevznikl s velkým nasazením žádný celonárodní program nebo politika přispívající ke společenské kohezi. Školské úřady se ve spolupráci s ministerstvem školství pokusily odhadnout míru rodičovské migrace, ale žádný dlouhodobý projekt sledující tuto problematiku podporu nezískal. V regionu Lubelskie vydal místní školský úřad informační brožuru pro migrující rodiče. Ačkoli obsahovala užitečné informace, reprodukoval jazyk, který užívala, stigmatizující a pejorativní chápání migrace rodičů (Walczak, 2010; Walczak, 2008).

Zpětná migrace

Ekonomická krize na migraci neměla žádný významnější vliv. Globální krize z roku 2008 nepochybně vyústila v dočasný pokles míry nové migrace, ale na návraty neměla žádný dopad. Většina migrantů dává přednost tomu počkat si na konec krize v zahraničí (Iglička, 2010). Podle Krystyny Iglické může tato strategie vést k několika nežádoucím důsledkům: nárůstu vykořisťování zahraničních pracovníků, vyloučení z pracovního trhu, prohlubující se chudobě mezi určitými skupinami migrantů a nárůstu xenofobních postojů vůči migrantům (Iglička, 2010b, s. 24).

Ve své analýze zpětné migrace Krystyna Iglická rozebírá koncept „migrační pasti“. Tvrdí, že mezi migranty, kteří odešli po prvním květnu 2004, jsou mladí lidé se středoškolským nebo vyšším vzděláním a bez jakékoli zkušenosti s polským trhem práce. Když se vracejí, mají problém najít práci odpovídající svojí kvalifikaci. Logika primárního a sekundárního pracovního trhu v přijímajících zemích navíc migranty v zahraničí nutí pracovat pod úrovní své kvalifikace, v důsledku čehož jejich životopisy zejí významnými mezerami.

Je na místě dodat, že pracovních příležitostí v Polsku během krize nepřibýlo. Problémy spjaté s opětovnou integrací do polského trhu práce tak mohou jednotlivce dovést k opětovné emigraci – člověk používá strategii, kterou už zná, zvláště pokud byla první zkušenost s migrací úspěšná (Iglička, 2010, s. 27–28).

Polsko jako přijímající země

Polsko, které vždy bylo zemí, z níž se emigrovalo, se v budoucnosti zdá se stane zemí přijímající. Dnes tam jsou dvě významné skupiny zahraničních pracovníků – Ukrajinci a Vietnamci –, ale dá se

očekávat, že imigrace do Polska v důsledku administrativních a ekonomických změn poroste.

Vstup Polska do Schengenského prostoru vyústil v to, že se z něj stal důležitý spojovací článek cirkulační migrace. Sociodemografické změny na druhou stranu vedou k potřebě zvýšit počet přicházejících migrantů. Především jde o faktory jako vyšší průměrná délka života a v jejím důsledku stárnoucí obyvatelstvo, široký nárůst dosahovaného vzdělání a odklon od nekvalifikovaných zaměstnání v zemědělství, domácnostech a pečovatelských službách. Takzvané „vyčerpání péče“, ke kterému dochází v důsledku emigrace Polek, zřejmě povede k zesílení tohoto procesu (Lutz & Palenga-Möllenberg, 2009).

Kvůli administrativním překážkám a nedostatku důvodů *proč přijet* měla migrace do Polska před rokem 1989 zanedbatelný význam a podněcovaly ji buď rodinné nebo studijní důvody. Po roce 1989 se situace změnila a se zmenšením administrativních překážek pro migranty začala narůstat cirkulační (nebo též tranzitní) migrace. Polsko také začalo přijímat uprchlíky, zpočátku především z afrických zemí, Arménie, Blízkého východu, bývalé Jugoslávie a Rumunska. Později se zvýšil podíl uprchlíků z Afghánistánu a ze zemí jihovýchodní Asie. Od roku 2000 tvoří podstatnou část uprchlíků občané Ruské federace, obvykle Čečenci. Do konce roku 2003 v Polsku žádalo o azyl na 50 000 lidí (Grzymała-Kazłowska, 2007).

Dvě největší skupiny imigrantů v Polsku tvoří Ukrajinci a Vietnamci. Podle sčítání lidu (Narodowy Spis Powszechny) z roku 2002 se do Polska přistěhovalo 97 000 cizinců. Odhadovaný počet nelegálních přistěhovalců je nejspíš podobný (Grzymała-Kazłowska, 2007, s. 45).

Rozsáhlá migrace z Ukrajiny do Polska začala koncem osmdesátých let, kdy došlo k liberalizaci vízové politiky SSSR a východoevropských zemí. Jen v roce 1988 bylo vydáno 380 000 víz, o rok později potom 1,5 milionu. Mezi lety 1990 a 1991 bylo Ukrajincům vydáno 2–2,3 milionu víz. Tato skutečnost naznačuje, že Polsko není pouze země cílová, nýbrž i tranzitní. Ukrajinci v Polsku netvoří jen největší skupinu přistěhovalců, ale i nejvýznamnější skupinu zahraničních pracovníků. Občané Ukrajiny každoročně obdrží 2500 pracovních povolení (Fihel, Górny, & Kaczmarczyk, 2008).

V devadesátých letech mezi imigranty od východních sousedů nejoblíbenější ekonomickou aktivitu představoval maloobchod. Koncem této dekády se ale snížily rozdíly v ceně zboží a obchod už nebyl tak výnosný, tudíž ho brzy vytlačila nekvalifikovaná práce. Počet migrantů přicházejících do Polska za manuální práci v zemědělství, úklidových službách, stavebnictví, domácnostech a v pečovatelských profesích rostl a jednalo se o opakovanou migraci. Zajímavé je, že ukrajínští pracovníci se potýkají s úplně stejnými problémy jako polští dělníci na západních sekundárních trzích: nemohou si být jistí zaměstnáním, mají nízké platy a špatný sociální status. Mnoho migrantů není zaregistrováno, takže nepožívají žádnou právní, zdravotní nebo bezpečnostní ochranu.

Je důležité uvést také to, že mezi Ukrajinci je poměrně vysoké procento migrantů s vysokou kvalifikací. V roce 1999 získalo pracovní vízum 151 vysoce kvalifikovaných ukrajinských pracovníků, v roce 2006 jich bylo 822. Fihel, Górny a Kaczmarek zdůrazňují nárůst v počtu ukrajinských učitelů. Až do konce devadesátých let největší skupina zahraničních učitelů pocházela

z UK. Paralelně však rostl i počet učitelů z Ukrajiny. V roce 1999 byl mezi oběma skupinami už jen malý rozdíl – učitelé z Velké Británie obdrželi 519 pracovních povolení, zatímco Ukrajinci 495. Ukrajínští pracovníci se v porovnání s ostatními zahraničními pracovníky obzvláště často uplatňují jako manažeři, experti a specializovaní pracovníci, a často také působí ve zdravotnictví.

Jak už bylo zmíněno výše, ukrajinská migrace je příkladem migrace cirkulační. Trvalé usídlení se obvykle pojí s manželstvím – sňatky mezi Poláky a Ukrajinci se objevují poměrně často, mezi lety 1992 a 1997 jich bylo 2200, což činí 11 % všech sňatků mezi lidmi různých národností v Polsku (Fihel, Górný, & Kaczmarczyk, 2008, s. 55–57).

Migrace Vietnamců do Polska začala v šedesátých letech. Zpočátku se jednalo především o migraci orientovanou na vzdělání a motivovanou politickými faktory (angažmá USA ve Vietnamu). Vietnamští státní příslušníci představovali největší skupinu zahraničních studentů v Polsku. Po roce 1986 (takzvané „Vietnamské perestrojce“) se migrace zaměřila na obchod (s centry typu „Jarmark Europa“ ve Varšavě nebo „Tuszyn“ v Lodži). Počet Vietnamců v Polsku byl před rokem 1998 odhadován na 30 000, což znamená, že Polsko je desátou nejoblíbenější destinací vietnamské diaspory na světě a třetí v Evropě. Přes 75 % registrovaných migrantů má svůj vlastní podnik či živnost, většinou velkoobchod nebo maloobchod a stravovací zařízení (Fihel, Górný, & Kaczmarczyk, 2008 a Fihel A., 2008).

Překlad: Olga Richterová

Literatura

Carby-Hall, J. R. (2008). *Sytuacja migrantów ekonomicznych z Polski i innych krajów A8 w państwach członkowskich Unii Europejskiej*. Warszawa: BRPO.

CBOS. (2008). *www.cbos.pl*. Staženo 5. 3. 2011 z: PRACA POLAKÓW ZA GRANICĄ – DOŚWIADCZENIA I PLANY: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_162_08.PDF

- Ehrenreich, B., & Hochschild, A. (2002). *Global Women. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. Metropolitan Books: New York.
- Fihel, A. (2008). Charakterystyka imigrantów w Polsce w świetle danych urzędowych. W A. Grzymała-Kazłowska (ed.), *Między jednością a wielością. Integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*. Warszawa: OBM UW.
- Fihel, A., Górny, A., & Kaczmarczyk, P. (2008). Rynek pracy a integracja cudzoziemców z Ukrainy i z Wietnamu posiadających zezwolenie na osiedlenie się w Polsce. W A. Grzymała-Kazłowska (ed.), *Między jednością a wielością. Integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami UW.
- Grabowska-Lusińska, I., & Okólski, M. (2008). *Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej*. Warszawa: Centrum Badań nad Migracją UW.
- Grabowska-Lusińska, I., & Okólski, M. (2009). *Emigracja ostatnia?* Warszawa: Scholar.
- Grzymała-Kazłowska, A. (2007). *Konstruowanie "innego". Wizerunki imigrantów w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- GUS. (2008). *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2007*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2008b). *Rocznik demograficzny 2007*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Iglicka, K. (2010). *Powroty Polaków po 2004 roku. W petli pułapki migracji*. Warszawa: Scholar.
- Iglicka, K. (2010b). Wyniki badań nad migracjami powrotnymi w świetle najnowszych ujęć teoretycznych. *Biuletyn RPO - Materiały nr 69, zeszyty naukowe*.
- Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w innych państwach członkowskich UE/EOG oraz obywateli UE/EOG w Polsce*. (2005). Stażeno 25. 9. 2008 z: Departament Europejskich Spraw Gospodarczych w Ministerstwie Gospodarki i Pracy: <http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Archiwum/Rok+2005/Rynek+pracy+w+Polsce+po+1+maja+2004.htm>
- Kłos, B. (2006). Migracje zarobkowe Polaków do Unii Europejskiej. *INFOS* (2).
- Koryś, I. (2009). *Kobietymigrantki: Warunki udanej integracji*. Stażeno z: <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/800153987.pdf>
- Lutz, H., & Palenga-Möllenberg, E. (2009). The 'care chain' concept under scrutiny, Female Ukrainian/Polish care migrants and their families left behind. *Príspevek na konferenci „Péče a migrace“ (“Care and Migration”)*, 22. – 23. dubna. Frankfurt.
- Office for national Statistics. (2010). *Migration Statistics Quarterly Report*. Stażeno 1. 3. 2011 z: <http://www.statistics.gov.uk/pdffdir/mig0211.pdf>

- Okólski, M. (2001). Mobilność przestrzenna z perspektywy koncepcji migracji niepełnej. W E. Jaźwińska, & M. Okólski (eds.), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*. Warszawa: Scholar.
- Parreñas, R. S. (2000, August). Migrant Filipina Domestic Workers and the International Division of Reproductive Labor. *Gender and Society*, 14 (4), pp. 560–580.
- Parreñas, S. R. (2001). *Servants of Globalization. Women, Migration, and Domestic Works*. Stanford: Stanford University Press.
- Parreñas, S. R. (2005). *Children of Global Migration. Transnational Families and Gendered Woes*. Stanford: Stanford University Press.
- Parreñas, R. S. (2008). *The Force of Domesticity. Filipina Migrants and Globalization*. New York, London: New York University Press.
- Slany, K. (2006). Trauma życia codziennego: z badań nad migrantkami polskimi w USA i Włoszech. W A. Flis (ed.), *Stawanie się społeczeństwa* (pp. 585–612). Kraków: Universitas.
- Slany, K. (2010). Reemigracje w perspektywie historycznej i demograficzno-socjologicznej (od 1918 do 1989 roku). *Biuletyn RPO - Mat. nr 69, zeszyty naukowe*.
- Stola, D. (2001). Międzynarodowa mobilność zarobkowa w PRL. W E. Jaźwińska, & M. Okólski (eds.), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*. Warszawa: Scholar.
- Straser, J. (2006). *Who's still Afraid of EU Enlargement*. Stażeno 25. 9. 2008 z: <http://www.ecas.org>
- Święćkowska, T. (2009). *Migracja i gender z perspektywy pracy domowej i opiekuńczej*. Stażeno z: <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/234548902.pdf>.
- Walczak, B. (2008). "Euromigracje" rodziców i opiekunów uczniów: skala zjawiska oraz jego wychowawcze i edukacyjne implikacje. *Pedagogika Społeczna*.
- Walczak, B. (2010). Economics, class and gender inequalities in parental migration. W M. Nowak, & M. Nowosielski (eds.), *(Post)transformational Migration, Inequalities, Welfare State, and Horizontal Mobility*. Frankfurt.
- Wrzeński, W. (2006). Polskie migracje w XIX i XX wieku. W A. Furdal, & W. W. (eds.), *Migracje: dzieje, typologia, definicje*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.